

ניסן תשפ"ה || גיליון 7

ממעיינות ההדר

ישיבת הר המור ירושלים

לבוגרינו היקרים

הלחימה, הפסקתה וחידושה שוב כעת, הם כעין רווח בין פרשה לפרשה הנותן לנו ולאומה כולה מקום להתבוננות. מקום לעכל את שעברנו, לצבור כוחות, ולהמשיך בכוחות מחודשים. צבירת הכוחות, ההתכנסות פנימה, חשובה מאוד. יש בה כדי לעכל את המדרגה הקיימת, בכדי לאפשר לנו ולאומה כולה לטפס למדרגה נוספת.

גם עלון זה, המצטרף לפעולות שונות בהם הישיבה פונה לבוגריה ולציבור הרחב, נותן לנו את האפשרות לנשום אוויר פסגות, להתמלא, ולקבל כח, כל בוגר ובוגר ומשימתו. אנו מקווים שאתם אכן מתמלאים מהעלון, ונשמח תמיד להארות בכתובת הדוא"ל של העלון.

יהי רצון שתופיע חירותם של ישראל במדרגת העליונה "ואין חירות אלא תורה". תורה לשמה, לשמה כפשוטו, ולשם חיזוקה של כנסת ישראל והארת נשמתה על כל מפעליה, בביעור כל כוחות הטומאה, ובירושת ארצה, עד בניית בית מקדשה, שם נאכל מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון, ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו, במהרה בימינו.

בברכת פסח כשר ושמח,

ובשורות טובות

המערכת

ישיבת הר המור ירושלים

תוכן

2 / דבר המערכת

3 / ממעין החיים / שיחות עם רבני הישיבה

תשובות לחיילי מילואים מהישיבה
מו"ר הרב עמיאל שטרנברג
ראש הישיבה

12 / ממעין האמונה / רוצה ד' בעמו.
מו"ר הרב צבי ישראל טאו

18 / ממעין ההלכה / טיבול המצה והכורך
בחרוסת
הרב אריאל אדרי

28 / ממעין הישיבה / מהנעשה בישיבה

ספרא וסייפא

תשובות לחיילי מילואים מהישיבה

מו"ר הרב עמיאל שטרנברג שליט"א

ראש הישיבה

פתיחה

העולמות האלו ומסדר ביניהם. אערוך סדר מחשבתי בנוגע להתלבטויות שעומדות בפנינו.

עניין נוסף הוא, שאין להתלבטויות אלו תשובות חד משמעיות המתאימות באופן מוחלט לכל אחד. המענה בכל מקרה ומקרה, תלוי הן בעומק בו כל אחד נפגש עם עולמות המשפחה, הצבא, והתורה והישיבה, והן במציאות החיים האישית שלו. ממילא, אין מתכונת קבועה. זהו הצביון של שאלות אלו.

מהו היחס הנכון בין לימוד התורה והישיבה לבין הגיוס לשירות הצבאי?

אני רוצה להעמיד את השאלה שעומדת לפתחנו בצורה הנכונה: שני הנושאים החשובים האלה הם לא פרטיים אלא כלליים. אמנם ייתכן גם אדם שבוער בלבבו ללכת לצבא או שהוא זקוק לכך מסיבות אחרות, ואז זו שאלה אישית, אך אנו עוסקים במתבקש מצד הכלל.

השירות הצבאי של כל אחד ואחד, אינו עניין אישי אלא ציבורי. במלחמת מצווה כמו זו שאנו נמצאים בתוכה "הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה" (סוטה מד, ב), ובאופן עקרוני גם תלמידי חכמים חייבים בדבר. השירות אינו ביטוי אישי של כל אחד, אלא

אנו עוסקים בשלושה נושאים וביחס ביניהם: הישיבה, הצבא והמשפחה. כל אחד מנושאים אלו הוא עולם שלם, ומובן מאליו שהיחסים ביניהם הם מורכבים.

לפעמים אני אומר בבדיחותא: סבי, זכרוננו לברכה, היה תלמיד חכם גדול באוקראינה, והוא לא "הסתבך" בשאלה האם מותר להחזיר שטחי מולדת. במסכנות הגלות לא היו שטחי מולדת, וממילא גם לא סיבוכים הקשורים בהם. לנו ברוך ד' - יש.

אותו דבר נכון גם בנוגע לשאלות שנעסוק בהן. השאלה עצמה היא העיקר, שכן עם כל מורכבותה, היא מפגישה אותנו עם עובדות חיינו. התשובות השונות שיהיו הן שוליות ביחס לעצם השאלה. ברוך ד' שהגענו להיות עוסקים בבניית העולמות של הישיבה, הצבא והמשפחה, ושעומדות לפתחנו שאלות כאלו.

ממילא, לא נצא משיחה זו בלי השאלות, לאחר שבאו על פתרון. כמו שאנו נכנסים, כך גם נצא עם אותן שאלות. זו מציאות חיינו, ואיננו רוצים לוותר על דבר - לא על המשפחה, לא על הצבא, ולא על הישיבה והתורה. לכן, רק אציג את האופן בו אני מתבונן בשלושת

הוא מהווה את חלקו בקיום מצווה ציבורית, המוטלת על האומה כולה.

לא פחות מהשירות הצבאי, גם לימוד התורה שלנו, הישיבה ובית המדרש, הם נושא ציבורי. אין כאן עניין אישי של כל אחד ואחד בקניינו וגדלותו בתורה. בתי המדרשות הם מתקן חיוני לאומה, לא יעלה על הדעת ואי אפשר שיבטלו - חיים הם לנו!

פשוט הדבר שגם כאשר כל אחד באופן האישי צריך ליטול חלק במלחמת המצווה, ואפילו חתן מחדרו, מצד הכלל עדיין מוטל עלינו להעמיד את התורה ואת בתי המדרשות בישראל. הקמת תלמידי חכמים, היא מצוה חיונית במובן הכללי. זהו העול הכי חשוב שהאומה נושאת על כתפיה, והיא משקיעה הרבה במימושו. הצעירים המוכשרים והטובים של האומה הולכים, וצריכים ללכת, אל בתי המדרשות, ללמוד בהם תורה ולכרות את מעיינות הקודש.

העמדת בתי המדרשות חיונית, לא בגלל שלימוד התורה שומר על האומה כנגד אויביה או מניב תועלת פרקטית אחרת. בלי תורה - האומה אינה יכולה להתקיים. ערכה של תורה ומעיינותיה הם השורשים של האומה, ובלעדיהם האילן יבול. כמובן, הדבר לא יתרחש, שכן לעד התורה תתקיים באומה. התורה, וממילא בני תורה שיושבים ועומלים על תלמודם, הם החמצן שאנו נושמים, אחד המערכים הכי חיוניים של האומה. לכן, תלמוד תורה אינו שייך למערכת השיקולים הרגילה של הצרכים ומערכות החיים השונות - החקלאות, התרבות וכל יתר המערכות

החשובות. מערכת לימוד התורה חיונית לנו, ומוטל עלינו להעמיד אותה לא רק בכל יום ובכל שעה אלא לטווחים ארוכים - להעמיד תלמידי חכמים. לזה הישיבה מיועדת, יחד עם כל הישיבות ובתי המדרשות.

מבחינה זו, כל אחד ואחד שנדבה רוחו לשבת בבית המדרש הוא מגויס. כלומר, הוא נמצא במקום חיוני; ומוטל עליו להגדיל תורה ולהאדירה, למלאות את עצמו בתורה, ולמלאות את אוויר ארצנו בתפילה, בתורה, במחשבות טובות ובאמונה. אלו השורשים של בית ישראל כולו.

לכן, ההעמדה הנכונה של השאלה, ההתבוננות הנכונה במערכות של התורה והצבא הנמצאות ביסוד חיינו, בנויה קודם כל על ההבנה שמדובר בשני עניינים כלליים. כשאנו שוקלים האם להימצא בצבא או בישיבה, אנו שוקלים ציבורית איפה חיוני יותר שנהיה עובדים את עמנו. כמו שבצבא כל אדם שיכול ליטול חלק במלחמה הוא חיוני, כך כל אחד שהוא חלק מהחבורה הלומדת תורה חיוני גם הוא. אנו שוקלים את שני הדברים יחד.

למעשה, כיצד להחליט?

האם להישאר בישיבה או ללכת לצבא?

ישנה הלכה, שעל האדם להפסיק את שטף לימודו כדי לקיים מצווה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים. מצוות המלחמה היא אמנם פרשה אחרת לגמרי, אך ישנה הבחנה בנוגע למצווה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים השייכת גם לענייננו. ההלכה מבחינה בין מצב שבו אדם עוזב את בית המדרש כדי לקיים את המצווה המוטלת עליו "וחוזר לתלמודו", לבין

קרחות בספסלי בית המדרש וההעדר גדול. ממילא - התרומה בישיבה היא חשובה מאד מאד מאד! אנחנו, החברה בישיבה, צריכים אתכם פה. בתי המדרש צריכים אתכם! התורה צריכה אתכם! העם צריך אתכם! צריכים אתכם שוקדים על התורה. אתם לא מיותרים פה, אתם חיוניים!

על אף האמור, אם יש צורך חיוני בצבא - הוא קודם. כאשר לימוד התורה בישיבה עומד מול הצורך הצבאי, אז מבטלים תורה בשביל המאמץ המלחמתי. כמו שרבנו היה מלמדנו, הפטור היחיד מהצבא תלוי בשאלה האם אני מביא תועלת או לא. אם אני מיותר שם, יותר טוב שלא אלך. אבל אם אני נצרך שם - בשביל זה מבטלים תורה, ומצד התורה - אנחנו נחזיק מעמד... התורה תתחזק עוד יותר בסופו של דבר. הדברים אמורים בעיקר לאנשי המילואים שכבר נמצאים בתוך יחידה, והיחידה בנויה עליהם בעניין כלשהו.

אסור להקל ראש ולזלזל ביחידה הצבאית, אסור שהלימוד בישיבה יהיה על חשבון המאמץ הצבאי. במקרה שאפשר לארגן את הדברים ביחד, כך שהלימוד לא יפגע במאמץ המלחמתי, אז כן, אנחנו לומדי תורה חיוניים.

מה נחשב צורך צבאי אמיתי?

אין תשובות חד משמעיות, וזה מאוד תלוי ברמת החיוניות של כל אדם ליחידה בה הוא משרת.

אם האדם נצרך ליחידה מהצד המבצעי - זה פשוט. אבל גם לצד המוראלי יש משמעות וצריך להתחשב בו. הגיעו אלי בחורים ואברכים

מצב שבו על מנת לקיים את המצווה שאינה יכולה להעשות על ידי אחרים על האדם לעשות הסבה מקצועית והוא לא יהיה יותר תלמיד חכם. לפעמים אנו נפגשים במצב שבו בגלל גודל המטלה שמוטלת על האדם, עלול להיווצר שינוי אופיי במערכת החיים והלימוד, יכולה להיווצר תקלה שאינה נקודתית, אלא נתק במערכת הכללית של האדם. אנו לא עוסקים כאן במקרה כזה. לרוב זה לא כך, לרוב לאחר חודשיים, שלושה חודשים או שמונה נחזור לתלמודנו. ייתכן שלאדם יהיה קל יותר או קשה יותר לחזור, אבל בסופו של דבר הוא ישוב לאהלה של תורה, ויקבל גם סייעתא דשמיא כשכר על הפרישה, בעזרת ה'. אנו עוסקים איך לכלכל את שני סדרי חיינו יחד, במציאות כזו של "חוזר לתלמודו".

ודאי שמוטל עלינו, על כל אחד ואחד מאיתנו, להעמיד את בית המדרש. לכן האדם צריך לדעת שכאשר הוא סוגר את הגמרא והולך לצבא, זה מגיע על חשבון הישיבה, ולפי זה לשקול את צעדיו. מובן מאליו שהצד התלמודי האישי של כל אחד ואחד נפגע מהגיוס - הרצף הלימודי נפסק וההיעדרות הגדולה גורמת לחולשה וריפיון מסוימים בקניין התורה, שזו המגמה ארוכת הטווח שלו. אולם הפגיעה אינה רק אישית אלא גדולה יותר. אנחנו חבורה שלומדת תורה יחד, וככל שרבים יותר מבני החבורה נעדרים, ההעדר משפיע גם על אלו שנשארים בישיבה. לא רק החבורות חסר מכך, אלא כל יושבי בית המדרש. ברוך ד', הרבה אברכים ובחורים מהישיבה יוצאים למילואים, ובגלל המלחמה יש גם כמאה משרתים בסדיר. עקב כך, נוצרו

להתנדב. אבל באופן עקרוני ההבדל בין אדם שמחויב לבין אדם שמתנדב הוא נכון.

לעיתים יש מקום לשיקול אישי בגינו ניתן לומר למפקד "אבוא למחזור הבא בעוד כמה חודשים, עכשיו אני צריך להיות בשיבה". אם ייווצר מצב בו העסק של אחד מהחברים ביחידה מתמוטט בעקבות שירות המילואים, מן הסתם המפקד יתחשב בכך ויסדר את היחידה באופן שיאפשר לאותו אדם לטפל בעסקיו, לדוגמא יפחית בימי החופש של האחרים וכדומה. לפעמים אדם חש שעליו "למלא מצברים" בשיבה ולחזק את שייכותו לבית המדרש ולולא זאת גם אצלו "העסק מתמוטט". במקרים כאלו, נכון, צודק וישר שהמפקד יתחשב בכך כפי היכולת.

הרב דיבר על המצב המוראלי

של היחידה כשיקול אמיתי,

מה המקום של ההשפעה המוראלית

והמוסרית במסגרת השירות בצבא?

אני אומר פעמים רבות: אנחנו לא באים לצבא על מנת להטיף ולחנך. לא מתפקידנו ללמד אחרים מה הם צריכים לעשות. יש לנו תפקיד ארוך טווח של לימוד תורה ושל חינוך, שמתרחש בשיבה. הוא קורה באופן סגולי כשאנחנו מתגדלים בתורה בשיבה, וגם אחר כך באופן של ללמד תורה, "ללמוד על מנת ללמד". אך לצבא, אנחנו באים כדי לעשות את המוטל עלינו מבחינה צבאית.

זו התרומה הכי גדולה ליחידה, מעשית ומוראלית. זו "ההטפה" הכי חשובה - כשרואים אדם, שלא בא להטיף לאנשים כיצד הם צריכים לנהוג, אלא מגמתו בשירות הצבאי

בקריאה השנייה למילואים, שיכלו להשתחרר וללמוד, אך המפקד אמר ששחרורם יגרום חולשה לכל היחידה כיוון שאחוזים מסוימים מהחיילים כבר לא הגיעו. זה חשבון חשוב - אסור להחליש את המערכת הצבאית, לא רק מבצעית אלא גם מוסרית. ניתן לסמוך על המפקד שאומר שהאדם חיוני, שכן גם הוא מתאמץ ומוסר מעצמו. נלך לאן שהוא יקרא אותנו, כך אני חושב שצריך להיות.

עם זאת, כשיש אפשרות ללמוד בשיבה מבלי לפגוע ביחידה ובמאמץ המלחמתי, יש מקום לבחור בשיבה. הדברים אמורים בעיקר כלפי התנדבות. ישנו הבדל בין אדם שמחויב בגיוס וצריך לבקש פטור, לבין אדם שצריך לחתום על התנדבות לגיוס או להתנדב למשימה כלשהי. אמנם ראוי להתנדב כפי היכולת, אך לא לכל משימה אנו מחויבים לרוץ ולהתנדב. גם נדבת הלב בשיבה חשובה ביותר - גם כאן צריכים אתכם.

הלימוד בשיבה אינו בריחה חלילה מהשירות הצבאי. אתם לא מבטלים את זמנכם בשיבה, אלא ממלאים צורך אמיתי. גם צורך אישי של כל אחד ואחד בקניין התורה שלו, שחייב "למלאות מצברים" לאחר שהרבה זמן לא למד בגלל השירות; וגם צורך חברתי וקבוצתי שלנו כישיבה. השהות שלכם בשיבה תורמת לישיבה כולה, גם אם לא תמיד אתם מרגישים באופן ממשי את השפעתכם על הסביבה. יש לנו עוד הרבה מה לעשות בשיבה, לפנינו דרך ארוכה וגם אתם חלק מאותה דרך.

גם בסוגיית ההתנדבות יש מקום לשיקול האישי, עד כמה אדם מרגיש צורך או רצון

בשקידה. אולם מצד שני, אנו לא משפילים את עצמנו ואיננו מתכופפים בפני כל אחד.

איננו צריכים להתחבר עם כולם בקשר החברתי הנמוך, הרדוד. לצבא באים אנשים גם ממקומות שהתרבות שלהם קצת שונה, לצערנו, וממילא יש פערים בינינו לבינם. את הפערים האלה לא צריך לסגור.

אתה לא צריך להיות כמו כולם, אלא להיות מי שאתה - לא מתנשא, אבל גם לא מתבטל לאחרים. כשהאווירה לא מתאימה, אפשר לקחת את הספר היחידה וללמוד קצת. זה לא יפגע בהשתלבות עם האנשים, ולהיפך. הם מרגישים ויודעים שאתה לא אדם שמתנשא, אבל מבינים שיש לך גם מה לומר מעצמך, ושאתה רוצה במקרה הזה להתבודד. התבודדות לא גאוותנית, וממילא לא שלילית. אתה תגיש עזרה לכל אחד, תכין אוכל לכולם, אבל עכשיו אתה לבד.

נכון הדבר, שכיוון שנלחמים יחד - צריך גם להיות חברים יחד. אבל עם זה, אנו צריכים לשמור על האופי האידיאלי והטהור שלנו, קודם כל כי הוא חשוב לנו כלפי עצמנו, וייתכן גם, שבסופו של דבר האנשים שסביבנו יושפעו מכך לטובה.

כשאני הייתי במילואים, כשהייתי נכנס למקום בו אנשים היו מדברים, היו אומרים "שקט, עמי נכנס" והפסיקו לדבר בצורה שבה דיברו. הם הבינו שאיני אוהב את הדיבור הזה, ושינו את הנושא, אין בכך כל רע. במקרה אחר כשהיו דיבורים לא ראויים, אחד החברים שלנו יצא החוצה כי הדברים הפריעו לו. המפקד עמד בחוץ, וגער בו שיצא ללא אישור. הוא אמר

היא לשרת. בין אם על הטנק ובין אם בתותחנים או בחי"ר - אתה הולך על מנת לעשות את תפקידך, להיות שותף לחברייך ולעשות יחד את שמוטל עליכם, להגן או לתקוף. וכשאתה עושה את התפקיד, אתה עושה זאת כבן תורה, וממילא "מה הבריות אומרות עליו... ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו" (יומא פו, א).

עם זאת, וודאי יש מקום לנסות לרומם את הרוח כאשר הדבר אפשרי, מן הסתם החברים ישמחו בכך. אמנם אין זו משימתנו העיקרית בצבא, אך אם מתוך החביבות והידידות עם האנשים, שהיא חשובה ביותר, יש גם אפשרות להשפיע על רוממות הרוח - רעיון בפרשת השבוע או סיפור וכדומה, לא צריך להימנע מכך. אך לא בסגנון של הטפה ולא מתוך התנשאות, חלילה. בכלל, יש לנו הרבה מה ללמוד טוב מאחרים. יש טובים מאיתנו ולא הכל בנוי עלינו. אנו פוגשים בגדלותו של עם ישראל באופן שלא יאומן, ולכן ראוי וצריך לבוא למלא את חלקנו בצניעות ובענווה.

כמובן, יש בעלי תפקידים ברבנות הצבאית שכן עוסקים באופן ישיר בעבודה חינוכית. הרבנות עושה דברים נפלאים, גם הם חשובים מאוד מבחינה מוראלית למפקדים ולמתגייסים, דתיים ולא דתיים.

הרב אמר שאנו באים למלא את חלקנו

בחביבות וידידות אך לפעמים ההשתלבות

בחיים החברתיים כמו שהם אינה פשוטה,

ישנן תופעות שלא קל להיפגש איתן.

נכון, לכן מצד אחד אנו לא מנשאים את עצמנו מעל אף אדם, אלא באים בצניעות כדי להצטרף לכולם ולעשות את המוטל עלינו

למפקד שאינו יכול להיכנס כי מדברים בצורה שאינו רוצה לשמוע, והמפקד נכנס ואמר שצריכה להיות אווירה כזו שכל החברים יוכלו להיות חלק ממנה. אנחנו רוצים ושואפים לכך שבאופן טבעי האווירה תהיה טובה, אבל אנחנו לא יכולים לכפות את האווירה על האנשים, ולכן במקרים שזה לא כפי שמתאים לרוחנו צריך לפרוש וללכת הצידה.

ובכלל, אתה לא צריך לסבול מהשירות. אתה מגיע על מנת להשקיע בשירות עצמו, וצריך לשמוח בו. לכן, אם ישנם דברים שאינם לרווחך ומצערם אותך, אתה לא חייב להישאר במקום ההוא.

מה ההדרכה בנוגע למפגש עם בנות בצבא?

אסור לפגוע באדם, לא בכך ולא בבית. צריך להיזהר שלא לפגוע, וצריך שידעו שאנו מעריכים כל דבר טוב באדם ובמעשיו. עם זאת, לא צריכים להיות בידדות לא צודקת. במסגרת התרבותית השונה שאיתה אנו נפגשים, לעיתים הידידות בנויה על דברים לא נכונים, כך שהרמה יורדת ומתבדחים עם בנות בצורה לא נכונה. אם זו צורה לא צודקת וישרה, אז זה לא לרוחנו.

אני חושב שלא צריך לשרת במקום שיש בו בנות והאווירה לא טובה, וצריך לבקש לעבור משם וללכת לשרת במקום שאין בנות. לא צריך לסבול במילואים, ולכן נלך ליחידות ששם אין את העירוב הלא צודק, הלא ישר, והלא טוב, המקלקל.

לסיכום שתי השאלות האחרונות - איננו יכולים לתקן את הכל, וגם איננו באים לפרק

את הכל. אנחנו משתלבים ומשתתפים במאמץ הכללי, ויודעים גם לחיות עם כל מיני אנשים שלא דומים לנו בדרך חיייהם. עם זאת, אנחנו שומרים את הראש במקום שאנחנו רוצים בו - במחשבה שלנו, בדעה שלנו, ברעיון שלנו.

בנושא אחר -

מפריע לי שבישיבה כלל לא שמו לב

שלא הייתי, אפילו לא שאלו היכן אני.

הבחורים שלומדים בישיבה בקביעות לעיתים לא שמים לב, וממילא לא נותנים את הכבוד הראוי לאנשים שחוזרים אחרי זמן ארוך מהצבא. מדי פעם אני פוגש בבחור שלא שם לב שחברו נעדר כבר מספר ימים. ראוי שישים לב! אחד ממ"ח הדברים שהתורה נקנית בהם הוא "המכיר את מקומו" (אבות ו, ו), ובאותה מידה צריך להכיר את מקום חבריו. אתה צריך להכיר שהחבר שלך אינו נמצא! תלמידי רבי עקיבא מתו כי לא נהגו כבוד זה בזה. ישנו גם סיפור על ר' עקיבא שבא לבקר בעצמו תלמיד שנעדר מספר ימים, שאף אחד לא בא לבקרו ולא ראו שהוא חולה (נדרים מ, א). לא תמיד שמים לב, וזה לא בסדר.

אך גם אם לא שמו לב שלא הייתם, אתם חשובים פה. אתם על לוח ליבנו, וכשאתם חוזרים, אנחנו מקבלים אתכם בידיים אוחכות, ברעות ובשמחה. יתרה מזאת, אינכם צריכים שיקבלו אתכם כשאתם נכנסים לישיבה, כי אתם עצמכם בעלי הבית!

מעבר להיבט החברתי, מהאווירה בישיבה

נראה כאילו לאנשים לא איכפת מהמלחמה.

אתם באים מהפעילות הצבאית לישיבה ולכן

יש לכם תחושה כזו. אופי הפעילות הצבאית שונה מהאופי של בית המדרש. כאן האנשים קצת שקטים, וזה מעורר את התחושה כאילו אנשי הישיבה לא יודעים שהעולם "בוער". האמת היא שהם יודעים! אין פה חוסר שימת לב למצב חלילה, אלא שבתוך הישיבה צריך שיהיה שקט, וטוב שלא בוער.

אנו רגילים למתרחש באומה. אני מרגיש כל הזמן, ואני חושב שרוב אנשי הישיבה חשים כך: אנחנו פה ובו זמנית אנחנו בחאן יונס. מדי יום אני מתעדכן בחדשות, ואני חושב שכמוני כולם רוצים לדעת מה קורה עם החיילים בשטח. גם אלו שלא זו מהישיבה מתחילת המלחמה - וטוב שכך - לא אדישים למתרחש.

קשה לחזור וללמוד באותו אופן

ובאותה רמה כמו קודם.

איך להתמודד עם הקושי הזה?

אל תבהלו מהקושי. צריך ללכת מתון מתון.

גם אם עכשיו קשה כי הפסדת כמה דפים, החבורה התקדמה בלימוד ואתה נשארת מאחור וכדומה - זה בסדר, לא קרה דבר. כל אחד יעשה את החשבון שלו כיצד להשתלב מחדש בלימוד לאט לאט. מתוך כך, במהירות הוא ייכנס למסלול, וברור שהכל יתעורר מחדש, ובמשך הזמן כל האוצרות יחזרו בסייעתא דשמיא. לא יכול להיות אחרת, מצווה מגנא ומצלא!

האמת היא, שמאז שאתם יצאתם יחד עם כל עם ישראל אל הצבא - אני מרגיש סייעתא דשמיא בלימוד, בתפילה ובמחשבות אמונה חשובות. גם בישיבה יש יותר כוחות - הלימוד

והסברות יותר טובים. מאיפה הסייעתא דשמיא מגיעה? מעזה! האומה באה אל מעיינותיה, ויש התעוררות פנימית של תחייה. ברור שבזכות התעוררות האומה, שגם אתם חלק ממנה, כל כוחותיה של האומה מתחיים. כיוון שיש לכם חלק בהתעוררות זו, וודאי שגם אתם תהנו מסייעתא דשמיא בחזרתכם ללימוד. דבר לא יפול ארצה, ואתם תשלימו עוד בכפליים, בעזרת ד'. ושוב אדגיש: מתון מתון, אין צורך למדוד לרובנו של עולם כמה זמן התהליך ייקח.

מה מקום המשפחה

בעת מילוי המשימה הצבאית?

זו סוגיה חשובה מאד, שאנו נפגשים איתה לא רק בהקשר לשירות הצבאי, אלא גם בהקשר ללימוד בישיבה. יש צורך לאזן בין המשפחה לבין הלימוד.

כל אדם שמקים בית עם אשתו, ולרוב גם יש להם ילדים ברוך ד', מקבל על עצמו תפקיד נוסף בחייו. בעוסקנו בתלמודנו, איננו באים לפרוק את עול התפקיד המשפחתי הזה. אנו מתכוונים לנהל את תלמודנו טוב, בשותפות עם חברתנו לחיים ובזכותה.

הבעל והאישה הם צוות שלומד תורה ובונה משפחה ביחד, וממילא מתחשב גם במצב הבית ובצרכיו. החלוקה המדויקת בין הלימוד והבית היא מאוד אישית לכל משפחה, כיוון שהיא תלויה בצוות המסוים - באיש ובאישה, באופיים, בכוחותיהם ובאישיותם. אולם העיקר הוא, שהאדם מחלק את חייו בין הלימוד והמשפחה, ו"הא בלא הא לא סגי".

להתחשב גם ב"מפקדת" שנמצאת בבית. לפעמים מצב הילדים לא טוב וצריך להתחשב גם בו.

במידה והדבר נצרך, צריך אפילו לדחות את שירות המילואים. היה מקרה בו אמרתי לאחד האברכים, שיגיד למפקד שבמחזור הבא הוא ואשתו ילכו למילואים שוב, אך הפעם הם נשארים בבית. באותו מקרה המפקד התחשב בו, וכמובן שזה תלוי במציאות המבצעית בכל מקרה ומקרה. בקשה כזו אינה חולשה, אלא גבורה.

כמו שאמרנו בתחילה, אותו אופן התבוננות נכון גם לגבי לימוד התורה. לפעמים אדם נעדר בגלל הלימוד זמן רב מהבית, ובאמת הוא צריך ללמוד פחות כדי להיות יותר עם ילדיו. זו גבורה של מחשבה צודקת, ישרה ובונה, ולא חולשה. כשהמשפחה תפרח, גם הלימוד יפרח.

גם את הנושא המשפחתי צריך להכניס במסגרת שיקול הדעת שלנו, ובנחת שלנו, בתשומת הלב שלנו. לא להיבהל מכך שנדרש לערוך לפעמים שינויים בסדרי הלימוד או בשירות הצבאי בגלל המשפחה. צריך להשקיע גם בתלמוד תורה, גם במשפחתיות, וגם בצבא. אין השכינה שורה באתר פגום, ולכן אנו צריכים להשלים את כל המערכות החשובות ולא לזלזל בהן, ובכלל זה גם המערכת המשפחתית.

צריך לנהל את המערכות השונות, כך שתתחשבה האחת בשניה. אני רגיל לומר שהאומה רצה ריצת מרתון. ישנו הבדל בין ריצה קצרה למרחק מאה מטרים לבין ריצת מרתון. בריצה קצרה משקיעים את כל הכוחות

רק בשותפות עם אשתו יצליחו בידו שני התפקידים, ובלי שותפות זו הם לא יצליחו חלילה.

אותה התבוננות נכונה גם לעניין הצבא. כמו שהאנשים מגויסים לצבא, כך גם הנשים והמשפחות מגויסות. בזכות נשים צדקניות אנו יכולים לפעול את כל המפעלים המוטלים עלינו, והעמידה שלהן במשימה זהו פלא גדול. לכן, האישה והמשפחה הם נושא נוסף שדורש טיפול אישי, וזהו מהדברים החשובים ביותר.

ההתחשבות אינה חולשה, המשפחה גם היא מערכת חיונית וחשובה, וממילא צריך להתייחס אליה בהתאם. האויב שנלחם נגדנו רוצה לרסק אותנו, ולא ניתן לו! כל מערכות החיים של עם ישראל נמצאות כיום בפריחה באופן שלא יאומן, הפוך מכל המצופה. גם המשפחתיות מתעלה והולכת, ועוד ועוד ילדים נולדים. זוהי רק ההתחלה - "עוד זאת אדרש לבית ישראל... ארבה אתם כצאן אדם" (יחזקאל לו, לז). האויב רוצה לרסק את כל הפריחה הזו - את המשק, את החקלאות, את לימוד התורה ואת המשפחתיות. הם רוצים לפרק אותנו, אך הם לא יצליחו. לעיתים הריחוק בין הבעל והאישה מקרב ביניהם יותר, אך צריך לשים לב שיהיה קירוב ולהשקיע בכך.

אסור למתוח את החבל יותר מדי - לפעמים האישה לא יכולה לעמוד במצב, ואז, כמו שהאיש מתחשב לעיתים בצרכי עצמו הוא צריך להתחשב בצרכי אשתו, ולבקש מהמפקד שבמידת האפשר יסתדר בלעדיו. יש לו בבית מצרך חיוני - אשתו, וכל כך הגיוני ונכון

אחת, והוא יושלם אחר כך. אנו בונים את חיינו בבניין ארוך טווח לשנים ארוכות, וממילא זהו אופי הבניה שיביא לבניין ופריחה בכל. בסופו של התהליך, יעלה לנו הכל במשנה תוקף - גם המשפחה, גם הצבא וגם הישיבה.

הקב"ה יעזרנו למען כבוד שמו, וכל המערכות יסתדרו בעזרת ד'. "וילכו מחיל או חיל" - כל הלומדים יחזרו לספסל הלימודים, ונמשיך בשליחות הגדולה וארוכת הטווח שלנו. האומה רעבה לתלמידי חכמים, לוחמים וגיבורים הנאמנים לה, ובעזרת ד' נעשה ונצליח במשימה קדושה זו.

כדי לרוץ את המרחק הנדרש, ואחר כך צריך להתאושש, לעומת זאת בריצת מרתון נדרש לחלק את הזמן ואת הוצאת הכוחות כדי לעמוד בדרך הארוכה.

האומה רצה ריצת מרתון ארוכה, וככל הנראה לא אנחנו נגמור אותה. האומה תרוץ ותצליח - היא תגדל חקלאות ותעשייה, תגדל חברה, תגדל צבא, תגדל משפחות ותגדל תורה. הכל יתגדל והכל יפרח, כי יש בכוחנו לעשות את כל המוטל עלינו, לא יכול להיות אחרת! לכן, האומה צריכה לחלק את כוחותיה בין מערכות החיים השונות. לפעמים נוצר חוסר במערכת

ממעייין האמונה /

פעולת כללות רשמי יציאת מצרים
על נפש האדם (שיעור בעולת ראייה א'
עמ' לח ד"ה 'שבעת')

רוצה ד'
בעמו.

מו"ר הרב צבי ישראל טאו

להתחדש בקרבנו, להתעמק ולהתגבר בקרבנו.
"על ידי הגלותו" של כח זה "בזמנו, פועלת
היא סגולתו להמשיך את הפעלת רשומו,
משנה לשנה, בצורה מתקיימת, באופן שכנסת
ישראל חיה היא בתדירות ברושם הקדוש של
הפעולה הכבירה של יד ד' החזקה אשר נתגלה
לנו ביציאת מצרים" וזה יסוד שצריך כל הזמן
לחיות בקרבנו, "בלא שום הפרעה והפסק".

"כחו של רושם ההתמדה בא מכחה של
סגולת הזמן" - שהיא מוכשרת ומיוחדת לכך,
"ומצטרפת היא סגולת המשמרת מתוך מועדה
המכוון". הרב משתמש כאן במושג 'משמרת'
מפני שכתוב: "ושמרת את החוקה הזאת" -
צריך לשמור את הרושם הזה.

כך אומר הרב גם שם (ד"ה 'והגדת'): "התכן
של התנחלותם של רשמי הקדושה, זהו
יסוד המורשה הנצחית, וכל דבר מפעלות ד',
להפליא עם עמו במצרים, באותות נוראים,
היה מכוון כדי לעשות זכר לנפלאותיו. המטרה
העליונה של הנפלאות שנעשו, מושגת היא
ע"י השמירה של רשומיהם לדורות עולמים.
הדורות מצדם הם ג"כ מעלים, מזככים
את הרשמים העליונים, שואבים מהם את
אורם הגדול, ע"י הפעלתם של הרשמים על

"שבעת ימים תאכל מצות, וביום השביעי
חג לד'". הרושם של הקדושה, אשר להופעה
האלקית של יציאת מצרים, צריך שימשך
שבעת ימים".

הקדושה של יציאת מצרים הינה קדושה של
"הופעה האלקית" עליונה, התפרצות נשמת
אלקים שבהויה, השוברת את כל חוקי הטבע
(כפי שמבאר הרב לעיל, ב'לשם יחוד'). קדושה
זו צריכה להותיר בנו רושם. אם נשים לב,
הרב חוזר בפסקה זו פעמים רבות מאוד על
המילה רושם בכל מיני הטיית - 'הרושם של
הקדושה', 'מסירת רושם', 'הרושם המבוקש',
'רשימתו הפרטית', 'רושם הכללות', 'יסוד
רשומי', 'הרשמים הפרטיים' ועוד. מה שנאמר
כאן ממשיך גם לקמן (עמ' לט): "ושמרת את
החוקה הזאת למועדה מימים ימימה. הכח
הגורם של התמדת הרשמים הקדושים שלא
יזוזו" - שהרשמים האלה ישארו חקוקים
ולא יזוזו, "צריך הוא שיהיה חוזר ומתגלה
במועדו, באותו הפרק של הזמן, שהוכן מראש
בכדי שפחו של אור הקודש יגלה בעולם".
ישנו בקרבנו כח שהוא "הגורם של התמדת
הרשמים" - כח הרשימה, כח ההשפעה,
הפעולה, ההפעלה של הדברים הללו שכל
יסוד אמונתנו מונח בהם. כח זה צריך כל שנה

המבוקש בכל שבעת הימים".

שבעת הימים אינם רק אורך של פרק הזמן
הדרוש להשרשת הרושם, אלא "כל יום יש
לו ענין בפני עצמו, ומסירת רושם בפני עצמו"
- הרי פרק הזמן של שבוע מתחיל בימי
בראשית, שם כל יום מששת הימים הוא ענין
בפני עצמו, ואם כן גם כאן לכל אחד מהימים
יש את חלקו היחודי ברושם ובמסירתו (הרב
לא נכנס כאן להבחנות מה עניינו של כל יום
ומה ההבדל בינו לבין שאר הימים). "אבל
היחוד של כל יום בפני עצמו הוא רק פרט
אחד מהכלל הכולל, של הרושם המבוקש בכל
שבעת הימים" - "הרושם של הקדושה, אשר
להופעה האלקית של יציאת מצרים", שכדי
שיגיע למילואו ותומו הוא צריך את כל שבעת
הימים, את הבחינה של כל יום עם הבחינות
של יתר הימים יחד.

אם כן, לצורך השפעת רושם הקדושה במלואו
דרוש שהוא ימשך שבעה ימים, דרוש שכל יום
יפעל פעולתו היחודית, ודרוש הכלל הכולל
את כולם יחד שהוא עוד עניין.

"ומשום כך צריך להיות היום השביעי, החותם
של הימים, הכולל בקרבו, יחד עם רשימתו
הפרטית, בתור יום אחד מתוך כל הימים, גם
את רושם הכללות וכח המאחד, שהוא מאחד
בכחו וביסוד רשומו את כל הרשמים הפרטיים
של כל שבעת הימים כולם".

היום השביעי הוא גם יום אחד משבעת
הימים, ואם כן יש לו את ערכו הפרטי המיוחד
- "רשימתו הפרטית", אבל יחד עם זה הוא
"כולל בקרבו... גם את רושם הכללות וכח
המאחד, שהוא מאחד בכחו וביסוד רשומו את

הדורות במסלולם. כל מגמתם של הגדולות,
אשר עשה ד' במצרים עמנו, היתה בעבור
זה, בעבור שהננו עם שומר אמונים, שהרשמים
של המעשים הגדולים לא יסורו מאתנו לנצח,
ועדי עד הננו שואבים מאוצרם אור חיים
ודעת קדושים". הדברים הללו צריכים להיות
חקוקים על לבנו באופן מתמיד כך שהם לא
יזוזו מאיתנו.

עיקר מצות זכירת יציאת מצרים היא בליל
הסדר, כלשון הפסוק בתחילת הפרשיה,
שנאמר ביום יציאת מצרים: "זכור את היום
הזה אשר יצאת ממצרים". "זכור" הוא בלשון
מקור ולא בלשון ציווי כמו "זכור", לומר שזו
מציאות קבועה וקיימת, אולם צריך להתוודע
לכך ולהביע את זה, להתמיד ולהעמיק את
הרושם הזה על ידי הזכירה של ענייני היציאה
בזמן המוכשר והמיוחד לכך - "הכח הגורם של
התמדת הרשמים הקדושים שלא יזוזו, צריך
הוא שיהיה חוזר ומתגלה במועדו, באותו
הפרק של הזמן, שהוכן מראש בכדי שפחו של
אור הקודש יגלה בעולם". כך מופיע עיקר
הרושם.

אמנם "הרושם של הקדושה" הזו נמשך ופועל
בנו, ובשביל לגמור את פעולתו ולהשפיע
את כל השפעתו הוא "צריך שימשך שבעת
ימים". זו משמעות הפסוק "שבעת ימים תאכל
מצות" - הרי לא ניתן במשך שבעה ימים רק
לאכול מצות. הכוונה היא שהרושם הזה צריך
להמשך ולפעול עלינו שבעת ימים.

"מובן, שכל יום יש לו ענין בפני עצמו, ומסירת
רושם בפני עצמו. אבל היחוד של כל יום בפ"ע
הוא רק פרט אחד מהכלל הכולל, של הרושם

כל הרשמים הפרטיים של כל שבעת הימים כולם". הרושם הכולל הזה הוא ענין בפני עצמו, שאם היה חסר, גם אם הרושם המיוחד של כל יום היה קיים, עדיין לא היה מתקבל כל הרושם של יציאת מצרים.

כך מבאר הרב את הסימן 'נרצה'. כידוע, סדר פסח מסודר לפי סימנים. הסימנים אינם דבר סתמי. כתוב בספרים (יסוד ושורש העבודה שער תשיעי פרק שישי, כף החיים תעג סקל"ב) שצריך להגיד בפה כל סימן כאשר מגיעים אליו. יש שכתבו (ויגד משה (כץ) סימן יד) שצריך גם להגיד בתחילת הסדר את כל הסימנים, וגם אחר כך להגיד כל סימן כאשר מגיעים אליו. כאמור, אנו צריכים לרשום על עצמנו רשמים בזכירת יציאת מצרים שאנו מקיימים בליל הסדר, וחז"ל סדרו את הרשמים הללו לפי הפירוט של הסימנים, המכוון בדיוק לרשמים הללו.

הסימן האחרון בסימני הסדר הוא 'נרצה' - 'אם עשית כסדר הזה כבר רצה האלקים את מעשיך'. כשמגיעים לשם אומרים: 'חסל סידור פסח', ושרים: 'לשנה הבאה בירושלים'. לכאורה בסימן זה אין בעצם כלום, אלא רק אומרים שהסתיים הסדר - 'חסל סידור פסח'.

אלא שה'נרצה' הוא החתימה, הסך-הכל של כל הפרטים יחד, שיש בו יותר מאשר הסיכום של כל הפרטים, כפי שאומר המהר"ל שבדברים שבקדושה הכלל הוא לא רק הקיבוץ של הפרטים אלא יותר מכך.

וכך מבאר שם הרב (עולת ראייה ב עמ' רצט, ד"ה 'נרצה'): "קיבוץ הרשימות" - גם פה משתמש הרב בשורש 'רשם', משום שכאמור

סימני הסדר נועדו לחקוק ולרשום בנו את יציאת מצרים. "קיבוץ הרשימות הכלליות והפרטיות, הטבעיות והשכליות, ההכרחיות והמתרחבות" שזו בעצם התמצית של ביאורי הרב על כל סימני ההגדה, "כשהן" - כאשר הרשימות הללו "נערכות" - מסודרות - "יפה, בחירות הנעימה הנקדשת והנערצה" שהיא התוכן של הרשמים הללו, הקיבוץ שלהם "פועל הוא על כלל האומה, ועל כל אחד מאישיה, אותה הפעולה של קביעות טבע רצו". ישנם דברים שאדם זוכר אותם ויכול לצייר ציור שלהם בלבו, במחשבתו, בהרגשתו ולפעמים גם בדמיון שלו, אבל עדיין זה ציור עובר ורושם חולף. קיבוץ הרשמים גורם לכך שהדברים נעשים "קביעות טבע רצוי, מבלי להיות צריך להיות פועל מתחזק ומתעודד, כי אם נפעל הוא כבר בטבע נפשו העדינה להיות כל חושיו וכחותיו הולכים לחפץ היותר נשגב, הנשפע משפע ההכרה של אדון כל המעשים צור ישראל ב"ה, עד שהוא לא רק רוצה בדרך ד', כי אם הוא נרצה, נפעל גם מבלי כל תחבולה מצדו". ה"חפץ היותר נשגב" הוא החפץ "הנשפע משפע ההכרה של אדון כל המעשים צור ישראל ב"ה" שנגלה עלינו וממנו קבלנו את האופי והתכונה המיוחדת שלנו. חפץ זה קיים בנשמה כל הזמן, אבל הוא אינו מופיע בכל החיים אלא כאשר אדם "פועל מתחזק ומתעודד" - מחליט שהוא יפעל. בשביל שהוא יקבע בכל החיים ויהיה קנוי בטבע הנפש באופן שהוא יהיה נשאף ונדרש ונתבע בכל החיים מאליו, הוא צריך להיות טבע, שהוא דבר הפועל מאליו, גם אם אדם אינו מחליט שהוא יפעל. דבר זה גורם לכך שהאדם "לא רק רוצה בדרך ד'" בדעתו,

כאשר הוא "פועל מתחזק ומתעודד", "כי אם הוא נרצה, נפעל גם מבלי כל תחבולה מצדו".

העיסוק בליל הסדר במצוות זכירת יציאת מצרים עם כל פרטיה, לפי הסדר המיוחד שקבעו לנו חז"ל, כאשר הוא מתקבץ יחד הוא מחזק ומעמיק בנו את "שפע ההכרה של אדון כל המעשים צור ישראל ב"ה". התוצאה של זה היא שהוא מקנה לנו את הדברים באופן של טבע, בלי צורך בהתחזקות והתעודדות לשעה אלא באופן תמידי, כי הטבע הקנוי לנו פועל עלינו ועושה אותנו כאלה. כאשר אדם רוצה, כלומר "מתחזק ומתעודד" - מחליט בדעתו ללכת בדרך ד', זה מצוין, אבל כאשר אדם הוא נרצה - "נפעל גם בלי תחבולה מצדו" - זו מעלה גבוהה יותר של דבקות בד'. כאשר אדם הוא נפעל ולא פועל יכול להיות בכך חסרון - הוא פסיבי, המתנהל בעיוורון, אולם כאן ההכרה היא הגורמת לכך שכל חפץ החיים הולך לפי ההדרכה התורית והדבר נהיה טבע. ההכרה נעשית טבע בצורה חזקה כל כך שהאדם נפעל על ידה. אין זה אומר שאין בקרבנו כל מיני נטיות וכוחות אחרים המשכיחים מאתנו את טבע הנפש, מפריעים לנו ומסיתים אותנו, אך העובדה שזה טבע הנפש יוצרת התאמה ומשיכה טבעית, שאנו לא רק רוצים ללכת בדרך ד' אלא 'נרצים' מפנימיותנו.

כל זה מתרחש "כשכבר עמד על עומק האופי של הנשמה הישראלית" שזה מה שמלמדת אותנו ההגדה, זה מה שפועל בנו הלילה

הזה עם כל סימני הסדר שלו, המתכללים יחד ב'נרצה' ועושים את האדם "נפעל בטבע נפשו". דבר זה מביא את האדם לידי כך שהוא "כבר עמד על עומק האופי של הנשמה הישראלית" - שדרך ד' היא עומק האמת שבאדם, "וידע את כח ההדרכה התורנית איך שהיא תולדה נמשכת מטבע הנפש הכללית" - הדרכת התורה אלו מעשים לעשות מעשים ואלו מעשים יש לא לעשות, מה מותר ומה אסור, מה רצוי לפני המקום ומה מאוס, היא הטבע של כלל ישראל, "וטבע הנפש הפרטית, איננו ענין אחר כי אם להיות חושקת מצד חירותה להיות נאגדת ונכללת עם הנטיה הכללית, השואפת לאור ד' וטובו על עמו ונחלתו, ועל כל מעשיו שברא בחדו לטובה ולברכה" - עומק המכוון של החרות הוא שחרור מכל מה שמעכב ומרחיק אותנו מעומק החפץ לחיות את רצון ד' - "עשה רצונו כרצונך". כל מצב אחר הוא שעבוד. הנפש הפרטית "חושקת מצד חירותה" - כאשר היא נאמנת לעצם המהות המקורית והאמתית שלה - "להיות נאגדת ונכללת עם הנטיה הכללית" - שהנטיה הפרטית תהיה כמו הנטיה הכללית. זאת משום שהטבע של כלל ישראל הוא כזה, והטבע של כלל ישראל הוא עומק הנשמה של כל אחד ואחד מישראל, נשמת כל פרט היא אחד הגילויים של כנסת ישראל, כדברי נפש החיים (שער א פרק יז) שכנסת ישראל היא שורש כללות נשמות ישראל יחד למעלה. השאיפה של נשמת הכלל, וגם של נשמת כל יחיד כשהיא בעלת חרות ונאמנת לעצם

המהות המקורית והאמתית שלה, היא "לאור ד' וטובו על עמו ונחלתו, ועל כל מעשיו שברא בחסדו לטובה ולברכה" - ה' באהבתו וחסדו ברא אותנו ואת כל מעשיו כדי להיטיב לנו - "לטובה ולברכה".

"זאת היא המגמה של החירות" שאינה חירות דמונית, השייכת לאיזו אופנה חולפת, אלא "המאוששת ביסודותיה הנצחיות בדבר אלקינו אשר יקום לעולם, וזה פריה, כי רוצה ד' בעמו" - הרצון של עמו הוא רצון ד', אין אלו שני רצונות נפרדים אלא רצון אחד, "יפאר ענוים בישועה" - לפרטים יש ענוה מוחלטת, עד שהם מצידם הם חיים ומאירים את מה שחפצה נשמת הכלל. זו שיא ההתעלות של היחיד, שהוא נעשה בן חורין ואין שום דבר שמפריד אותו מנשמת הכלל, מלהיות נאמן לשורש ונשמת נשמתו. במצב כזה רצון ד' מופיע בעמו והעם כולו מאוחד עם חפץ ד' כדברי הרב (אורות ישראל א, ד, עמ' קלט), עד שהוא 'נרצה' מאליו.

זו הסיבה שבעוד הסדר כולו עוסק בגאולת מצרים, ה'נרצה' עוסק בגאולה העתידה ובתפילה עליה - "קומם קהל עדת מי מנה, בקרוב נהל נטעי כנה, פדויים לציון עירך ברינה. לשנה הבאה בירושלים". הגאולה האחרונה היא בעצם התכלית והמכוון הפנימי של גאולת מצרים. הרב מבאר (אורות) שגאולת מצרים והגאולה האחרונה הן באמת דבר אחד. הדבר מתנהל בשלבים, אבל התכלית של הכל, הגאולה העליונה, היא הגאולה האחרונה.

הזכירה של גאולת מצרים מקרבת ופועלת את ההתקדמות לגאולה העתידה, רושמת בקרבנו ראויות והכשר לגאולה העתידה, וגם גורמת

להגברת ציפיית הישועה והוספת תפילה לגאולה העתידה.

כך הוא גם ביחס לשביעי של פסח. ראינו לעיל ש"היום השביעי, החותם של הימים", הוא "כולל בקרבו, יחד עם רשימתו הפרטית, בתור יום אחד מתוך כל הימים, גם את רושם הכללות וכח המאחד" - הצד הפרטי מתבטל לכלליות, אין לו שום פרטיות שמפרידה בינו ובין הרצון האלקי, שהוא גם התוכן של רצון נשמתו.

"הרושם הכללי זהו החגיגות בהכרתה הקדושה האלהית, הבאה מתוך האכילה של המצות אשר לשבעת הימים, שבעת ימים תאכל מצות, והשלמת הדברים בגמר פרי ציור רשימתם העליונה באה בחתימת הימים, וביום השביעי חג לד'".

"הרושם הכללי" הוא מדרגה עליונה יותר מאשר הרושם של כל פרט ופרט ושל כל הימים יחד. הוא הארה עליונה של הכללות - "רושם הכללות וכח המאחד", הגורמת לחגיגות - "החגיגות בהכרתה הקדושה האלקית", ולכן היום השביעי אינו רק חול המועד אלא יום טוב. יום זה פועל קדושה עליונה יותר ממה שיכולים שבעת הימים, כל אחד ביחודו ביחד עם השאר, לפעול. הוא מהווה 'מכה בפטיש', המשלים את "הדברים בגמר פרי ציור רשימתם" - הרושם שהם עושים בתוכנו - "העליונה", כפי שראינו לעיל ב'נרצה' - הם נקבעים בנו כטבע והופכים אותנו להיות כאלה, אנו עצמנו מתעלים לכך.

לכן, ביום זה, יום שביעי של פסח, היתה קריעת ים סוף, ואז זכינו לא רק להכרה אלא גם להארה עליונה - "וירא ישראל את הירד

הגדולה אשר עשה ד' במצרים" - "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי". מתוך כך באה האמונה - "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", ומתוך האמונה - "אז ישיר משה ובני ישראל". לדעת רבי נחמיה (סוטה ל, ב) את כל השירה אמרו ישראל יחד עם משה, השירה נזרקה מפי ישראל באופן ישיר, מתוך תוכנם. הם מצאו את עצמם מכוונים כולם יחד לשירה העליונה הזו.

הרב אומר כאן ששביעי של פסח הוא "חתימת הימים". גם לפני כן אמר הרב שיום זה הוא "החותם של הימים". כאשר כותבים יוצרים כל אות בפני עצמה, אחת אחרי השניה, אולם כשחותמים חותם, מופיעות כל האותיות בבת אחת. באמצעות הרשימה העליונה של 'הכח הכולל', 'הכולל הכולל' מופיעים מחדש "כל הרשמים הפרטיים" בבחינה עליונה יותר - מתברר כי הפרטיות מתאימה לכלליות באופן מלא.

ממעין ההלכה /

טיבול המצה והכורך
בחרוסת

הרב אריאל אדרי

פתיחה

במשנה ובגמרא (פסחים קטז, א) נמנתה השאלה "שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים", בין שאלות הבן. הטיבול הראשון שנוי במשנה (קיד, א) והוא טיבול בירק קודם אכילת המצה. הטיבול השני הוא טיבול המרור כמבואר במשנה (שם) ובגמרא (שם, ב). כן פירשו הרשב"ם (שם ד"ה 'שתי פעמים'), רבנו יהונתן מלוניל על הרי"ף (שם ד"ה 'ואם אין'), הרב אבודרהם (סדר ההגדה) ועוד, ששתי פעמים אלו שהוזכרו במשנה (קטז, א) הן בטיבול הכרפס והמרור.

לדעת הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ב) מטבילים את הכרפס בחרוסת וכ"כ רב עמרם גאון, הבי"ד הטור (אורח חיים סימן תעג סעיף ו). הבית יוסף (שם) כתב שעדיף לא לטבל בחרוסת אלא בחומץ או במי מלח, וכ"פ שאר פוסקים. נמצא שבטיבול המרור מקיימים את מצות חרוסת.

על אף שלשון המשנה היא "הלילה הזה שתי פעמים". מטבילים בלילה הזה שלוש פעמים, בכרפס, במרור ובכורך, ולדעת הרמב"ם (שם הלכה ח) מטבילים בחרוסת גם את המצה ונמצא שמטבילים ארבע פעמים. יש לדון מדוע נוספו עוד טבולים על טיבול הכרפס והמרור,

וכיצד יתיישב הדבר עם לשון המשנה והגמרא שבליילה זה מטבילים שתי פעמים.

עוד יש להקשות. להלכה קי"ל שהטיבול זכר לטיט, כן פסקו הטור, הבית יוסף והרמ"א (שם סעיף ה), עיין מה שכתב בזה באורך וברוחב בשו"ת חזון עובדיה (ח"ב סימן טל). מטעם זה, נוהגים דלא כדעת הרמב"ם ומטבילים באכילת המרור ולא באכילת המצה, ועל אף זאת את הכורך אוכלים בהסיבה ובטיבול. ההסיבה היא דרך חירות ואילו הטבול זכר לטיט. כיצד תתיישב ההסיבה שהיא דרך חירות ומתאימה למצה ולא למרור, עם הטיבול שהוא זכר לשעבוד ומתאים למרור ולא למצה. יתבארו עניינים אלו לפנינו.

א. שיטת הרמב"ם

בעניין טיבול המצה בחרוסת

כתב הרמב"ם (שם): "בזמן הזה שאין שם קרבן אחר, שמברך המוציא לחם חוזר ומברך על אכילת מצה ומטבל מצה בחרוסת ואוכל, וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל, ולא ישהה אותו בחרוסת שמא יבטל טעמו, וזו מצוה מדברי סופרים, וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכל בלא ברכה זכר למקדש". הנה כתב שמלבד הטיבול בירק שנזכר לעיל בהלכה ב' מטבל במצה, במרור

שכדעת הרמב"ם כתב רב עמרם גאון (הוא לפנינו בסדר רב עמרם גאון סדר של פסח).

הריטב"א (סדר ההגדה, עמוד יג-יד מוסד הרב קוק) לא הזכיר שמטבל את המצה בחרוסת, אבל כן כתב שמטבל את המרור בחרוסת ושרשאי לטבל את הכורך בחרוסת, וסיכם וכתב: "וכלל זה יהיה בידך אין לך בלילה הזה שום אכילת מצה ומרור בלא טיבול חרוסת, כן כתב הרמב"ן ז"ל". נראים דבריו שנקט כדעת הרמב"ם שמטבל גם את המצה לחודה בחרוסת. כ"כ כדעת הרמב"ם בספר המכתם (פסחים קטו, א ד"ה 'והשתא'). נמצאנו למדים שלדעת רב עמרם גאון, הרי"צ גיאת והרמב"ם וכ"נ דעת הרמב"ן, הריטב"א וספר המכתם יש לטבל את המצה בחרוסת.

על דברי הרמב"ם הקשו חמש קושיות. קושיה אחת, שנמצא שלידו מטבילין בלילה הזה ארבע פעמים. שניה, מהו הטעם לכך שיש לטבל את המצה. שלישית, שמצה דרך חירות והטיבול זכר לטיט וכיצד יחוברו יחדיו. רביעית, מדוע לא יבטל טעם החרוסת את טעם המצה. חמישית שלמ"ד חרוסת משום קפא מוכח שאין טיבול במצה ומהיכי תיתי שיחלוק על כך מ"ד חרוסת מצוה.

הטור הקשה על דברי הרמב"ם שלוש מהקושיות הללו, וז"ל: "ואיני יודע טיבול זה בחרוסת למה אי משום מצה שאין בה מלח וצריך בשש לטבל במלח וכן הוא לשון הירושלמי וטמיש ליה במלחא, ועוד הקשה בעל המנהיג לדבריהם שמצה היא זכר לחירות וחרוסת זכר לטיט והאיך יתחברו זה עם זה, ועוד מצה דאורייתא וחרוסת דרבנן

ובכורך. טיבול במצה ובמרור בזמן הזה הוא מדינא, והטיבול בכורך הוא זכר למקדש. נמצא לדעת הרמב"ם שמטבילים בלילה הסדר ארבע פעמים בכרפס, במצה, במרור ובכורך. והנה בדברי הרמב"ם מבואר שמטבל את כזית מצת המצוה בחרוסת ולא את כזית 'המוציא', כ"כ הבית יוסף (סימן תעה סעיף א) וכתב שהטור לא דק בזה בהביאו את שיטת הרמב"ם.

מהר"י בשירי ומהרי"ץ (אגדתא דפסחא) כתבו שכך הוא מנהג ק"ק יהודי תימן, ונחלק עליהם מהר"י צובירי (בהקדמתו לאגדתא דפסחא) וכתב שהמנהג לטבל במלח. עיין עריכת שלחן (סימן תעה סעיף ד) שכתב שיש המטבילים בחרוסת ויש במלח.

המגיד משנה כתב שמקור דברי הרמב"ם הוא מהגמרא בפסחים (קטו, א): "והשתא דלא אתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן מברך אמצה לחודה ואכיל והדר מברך אמרור לחודיה ואכיל והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי זכר למקדש כהלל". הרמב"ם פירש את דברי הגמרא שכשם שבזמן שבית המקדש קיים היו מטבילים את הכורך בחרוסת, כך בזה"ז מטבילים את המצה והמרור בחרוסת גם כשנאכלים כל אחד בפני עצמו.

עוד כתב המגיד משנה, שכדעת הרמב"ם כתב בהלכות ה"ר יצחק ׳ גיאת ז"ל (הוא לפנינו בספר שערי שמחה ח"ב עמוד ק"ב במהדורה הישנה). עוד הביא את דברי הראב"ד שהשיג על דברי הרמב"ם וכתב "א"א זה הבל". והעיר המגיד משנה שלא ביאר הראב"ד את טעמו והוסיף כי "לא היה לו להביל הדבר, כי לא דבר ריק הוא". הטור (ריש סימן תעה) הביא

ואתי חרוסת דרבנן ומבטל מצה דאורייתא". בקושייתו הראשונה הבין הטור בפשטות שלא ניתן לבאר שטיבול המצה בחרוסת נובע ממצות טיבול כפי שמצוה לטבול את המרור, לכן תמה הטור על הרמב"ם שאין מקור לטיבול בחרוסת, ואם נאמר שהטיבול הוא משום שאין במצה מלח היה לרמב"ם לומר שייטבל במלח.

אולם רבנו מנוח על הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ח) פירש שכונת הרמב"ם אינה לדין טיבול בחרוסת אלא לדין לפתן, כצד השני שנקט הטור, וז"ל: "אמר המפרש הטעם משום לפתן כדאמרין אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו לפתן כו', והכא אין כאן לפתן אלא החרוסת שהיא לפניו ומש"ה מטבל בה, ודבר זה הוציא ממאי דאמרין פרק ערבי פסחים הביאו לפניו מטבל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפת, כלומר אחר הטיבול אינו מטבל עד שמגיע לטיבול שעושה משום לפתן דהיינו טיבול המצה והוא שקראו פרפרת הפת". כ"כ הרב אבודרהם (סדר ההגדה) בדרך אחת. לדעת רבנו מנוח יש דוחק בלשון הרמב"ם (שם) שכתב: "ומטבל מצה בחרוסת ואוכל, וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל, ולא ישהה אותו בחרוסת שמא יבטל טעמו, וזו מצוה מדברי סופרים". וצ"ל שמ"ש הרמב"ם שזו מצוה מדברי סופרים על טיבול המרור קאי, אך טיבול המצה הוא משום לפתן ככל טבול הפת בכל השנה.

שאר פוסקים נקטו שלדעת הרמב"ם גם טיבול המצה בחרוסת הוא משום מצות טיבול בחרוסת כפי שהוא במרור כך עולה מדברי המ"מ שהובאו לעיל וכמשי"ת לקמן. הב"ח כתב שקושיות הטור "גדולות וכמעט מכריחות להודות בהן",

ומ"מ יישב את שלוש קושיות הטור.

את קושיית הטור הראשונה "טיבול זה בחרוסת למה", יישב הב"ח שכיון שקיי"ל כר' אליעזר בר' צדוק שטיבול בחרוסת מצוה הוא, "דלתנא קמא דאינו מצוה ואינו מביאו אלא משום קפא (קטז א) לא בעינן ליה אלא למרור וירקות, אבל לרבי אליעזר בר' צדוק דמצוה הוא זכר לטיט א"כ אף למצה בעינן ליה, ומאחר שהרמב"ם בפרק ז' (ה"א) פסק כרבי אליעזר בר' צדוק דמצוה הוא לכך פסק ג"כ דמטבל המצה בחרוסת". הרי לנו שס"ל לב"ח שטיבול המצה הוא ממצות חרוסת.

לדעת רבנו מנוח קושיית המנהיג "שמצה היא זכר לחירות וחרוסת זכר לטיט והאיך יתחברו זה עם זה" מתפרשת שאף שאין הטיבול מדין חרוסת, סו"ס אין ראוי לעשות כן. אולם לדעת הב"ח הקושיה היא אעיקר דינא, מה טעם לטבל בחרוסת והלא החרוסת זכר לטיט ואיך תחובר למצה שהיא זכר לחירות.

כן הקשה החתם סופר (בהגהותיו לשו"ע אורח חיים סימן תעג סעיף א): "דעת הרמב"ם פרק ח' [מחמץ ומצה ה"ח] שגם המצה טובל בחרוסת, והיינו לטעמא מה דרכו של עני בפרוסה, והוה המצה הזכר לשיעבוד, א"כ יעשה עם המצה זכר לטיט. אך למאי דאמרין מצה זו שאנו אוכלים על שלא הספיק וכו', והוה זכר לחירות, א"כ אין מקום לחרוסת עם מצה".

הב"ח יישב את קושיית המנהיג: "אפשר לומר דכוונתו להורות בטיבול זה שהוציאנו מעבדות שהוא מטיט שהחרוסת זכר לו לחירות שהמצה זכר לו. וכשמטבילין בו את המרור כוונתו בענין אחר להורות דהמרירות

פליגי אי יחייב לטבל המצה דאם כן ליפלוג בהא". וצ"ל שזו מחלוקתם וכמ"ש הב"ח. ועוד הקשה את קושיית המנהיג הראשונה.

הרדב"ז (ח"ה סימן אלף תרצב) יישב גם הוא את קושיות הטור עיי"ש. את קושיית המנהיג דמצה זכר לחירות וחרוסת זכר לשיעבוד ואיך יתחברו יחד, יישב הרדב"ז: "וגברא רבא חזינא וקושיא לא חזינא, דהא כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ובזמן שבהמ"ק קיים היה אוכל אותם יחד, דתרווייהו דאורייתא ומצה זכר לחירות ומרור זכר לשיעבוד על שם וימררו את חייהם בעבודה קשה. וכ"ת שבזמן שבהמ"ק קיים היה אוכל כל אחד לבדו ליתא, דהא מבואר בתלמוד שהיה כורכן יחד ועתה אנו כורכין אותם יחד זכר למקדש כהלל וזה ברור מאוד".

יסוד דבריו שבזמן שבית המקדש קיים היה מטבל בכורך את המצה והמרור בחרוסת והטיבול מתייחס לשניהם. טעם הדבר שיש לטבל גם במצה ביאר הרדב"ז שגם במצה יש רמז לשיעבוד, וז"ל: "אבל עיקרן של דברים כי יש במצה רמז לשני דברים רמז לשיעבוד שכן מנהג העבדים שמאכילין אותם לחם מצה כדי שלא יתעכל מהר ויאכלו ממנו מעט. ויש בו רמז ג"כ על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכיון שכן לא יקשה כלל אפי' שיתחברו יחד".

עוד כתב הרדב"ז שיש לטבל את המצה אף אם אין בה רמז לשיעבוד וטעם הדבר "כי בחרוסת יש בו רמז לטיט ויש בו רמז לתחת התפוח עוררתין כדאמרין בגמרא לפיכך אין כאן קושיא כלל". אך יש להעיר שהרמב"ם (שם פרק ז הלכה יא) כתב שהחרוסת זכר לטיט ולא הזכיר כלל שהיא זכר לתפוח. וכן בפירוש

שמיררו אותנו היינו בעבודת הטיט". לדעת הב"ח תרי גווני טיבול הם הטיבול במרור זכר למרירות הטיט והטיבול במצה זכר ליציאה משעבוד הטיט. לדרך הב"ח עולה שהטיבול בכורך שהוא מעיקרא דדינא בזמן שבית המקדש קיים אינו לשם המרור בלבד אלא גם לשם המצה. מטבילים את המצה שבכורך להורות שהוציאנו מעבדות הטיט שהחרוסת זכר לו, ומטבילים את המרור להורות שעבדותנו הייתה בטיט.

קושייתו השניה של המנהיג, "מצה דאורייתא וחרוסת דרבנן ואתי חרוסת דרבנן ומבטל מצה דאורייתא", מתפרשת כהבנת הב"ח שחרוסת דרבנן גם בטיבול המצה, אף שהיה ניתן להקשות כעין קושיה זו גם על דרך רבנו מנוח, ועיין ברבנו מנוח על הרמב"ם שהביא קושיה זו.

הב"ח יישב קושיה זו: "דאינו מטבל כל כך שיבטל טעם מצה, כמו שהזהיר ה"ר יונה אף לענין מרור שצריך לנער החרוסת מעליו שלא יבטל טעמו, כל שכן לענין מצה". כך יישב את דעת הרמב"ם בספר המכתם (שם). בסוף דבריו כתב הב"ח: "ומן הדין עלינו להחמיר כדעת הגאונים הראשונים אלא שלא נהגו כן".

המהר"ל (גבורות ה', פרק סג) הקשה על הרמב"ם שתי קושיות, האחת ממ"ד שחרוסת לאו מצוה "ומטבל בחרוסת משום קפא דהיינו שרף החזרת בודאי לא היה מטבל המצה רק החזרת בלבד, הכי נמי למאן דאמר חרוסת מצוה לא מטבל רק החזרת ולא המצה דאם לא כן מה צריך לאפלוגי, נראה אם תקנו לטבל המצה אם כן לאו משום קפא, ודוחק לומר דבהא גופיה

המשנה (פסחים פרק י משנה ג) כתב שחרוסת זכר לטיט ולא הזכיר שהיא זכר לתפוח.

כיון שבזמן שבית המקדש היה קיים היה מטבל את הכורך גם בזה"ז יש לטבל גם את המצה וגם את המרור. כ"כ הרדב"ז: "וטעמו של הרב ז"ל לדעתי הוא כי שבזמן שבהמ"ק קיים היה מטבל המצה בחרוסת שהרי מצה ומרור היה אוכל ביחד ומטבלין בחרוסת, אף בזמן הזה לא נשתנה דינה אלא שאוכל מצה בפני עצמו ומרור בפני עצמו, דלא ליתי מרור דרבנן בזמן הזה ומטבל מצה שהיא מן התורה אפילו בזמן הזה, ושאר כל מילי כדקיימי קיימי ודוק ותשכח. א"נ כיון דמצה בזמן הזה דאורייתא ראוי לעשות עמה שהיא עיקר הזכר של הטיט דהיינו החרוסת, ומ"ש הוא אם החזרת שהיא מדרבנן בזמן הזה צריך לעשות לה זכר לטיט כ"ש מצה שהיא מצוה מן התורה".

הפרי חדש (אורח חיים סימן תעה ס"ק א) יישב את קושייתו הראשונה של המנהיג כדרכו השניה של הרדב"ז שהובא לעיל שהטיבול במצה הוא זכר לתפוח, וז"ל: "שטיבול זה בחרוסת זכר לתפוח וכסברת רבי לוי בגמרא [פסחים קטז, א] וטיבול שני זכר לטיט". עוד כתב שנלמד מקרא "על מצות ומרורים יאכלוהו" אף על פי שמרור זכר לשעבוד". אמנם עוד הקשה הפר"ח מנין למד הרמב"ם שיש לטבל המצה ומכורך אין ללמוד "שאע"פ שהלל היה מטבל הכריכה בחרוסת היינו בשביל המרור". עוד הקשה הפר"ח את הקושיה הראשונה שהובאה בראש דברינו, שלדעת הרמב"ם נמצאו שלושה טיבולים מלבד הכורך שאין למנותו כי מה שמטבלים בכורך הוא "משום דלא איתמר הלכתא לא כרבנן ולא כהלל, אבל

התנא סבירא ליה כחד מינייהו וליכא אלא תרי טיבולים". בסוף דבריו כתב הפר"ח שהעיקר הוא כסברת שאר מפרשים שאין לטבול המצה בחרוסת וכן הוא המנהג.

בשו"ת דגל ראובן (ח"ג סימן כז) יישב את קושיית הפר"ח שטיבול במרור הוא משום קפא בלבד וטיבול במצה הוא משום הטיט והתפוח, ושני הטיבולים הם הטיבול בכרפס ובמצה. את הכורך אין למנות כי הוא זכר למקדש ואת המרור אין למנות כי משום קפא מטבלים אותו כל השנה. יש להקשות ממה שכתב הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ח): "בזמן הזה שאין שם קרבן אחר שמברך המוציא לחם חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת ואוכל, וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל, ולא ישהה אותו בחרוסת שמה יבטל טעמו, וזו מצוה מדברי סופרים, וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכל בלא ברכה זכר למקדש". לביאור הדגל ראובן מ"ש הרמב"ם שהטיבול הוא מצוה מדברי סופרים לא קאי אמרור דסליק מיניה אלא אמצה שלפני פניו וצ"ב.

המהרי"ץ (אגדתא דפסחא ד"ה 'והלילה הזה שתי פעמים') כתב ששני הטיבולים לדעת הרמב"ם הם הטיבול במצה ובמרור שהם מצוה, וכרפס לא חשיב שאינו ממצות טיבול וכורך לא חשיב שהוא לצאת ידי הספק. ראה לדבריו הביא מדברי הרמב"ם (שם הלכה ב) שהביא את דין טיבול הירק בחרוסת ולא כתב שהוא מצוה, וז"ל: "מתחיל ומברך בורא פרי האדמה, ולוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת ואוכל כזית, הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית". ובהלכה ח כתב

כולהו הני מעשים טיבול שני מיקרו". נראה שזהו פירוש דבריו שטיבול המצה והמרור בחרוסת חד טיבול הוא משום שתרווייהו הם הכורך בזה"ז.

אין לומר ששני הטיבולים הם הטיבול בכרפס ובכורך שבזמן הזה, שלא מסתבר שכורך שהוא ממנהגא יהא בכלל הטיבולים ולא מרור שמדינא, ועוד י"א שדעת רב עמרם גאון שמטבלים את המצה ואין מטבלים את הכורך בזמן הזה, עיין בשו"ת חזון עובדיה (ח"ב סימן מ).

נמצאנו למדים שכמה דרכים נאמרו בביאור שיטת הרמב"ם שפסק שיש לטבל את המצה בחרוסת.

הב"ח כתב שתרי גווני טיבול הם, הטיבול במרור הוא זכר למרירות הטיט, והטיבול במצה הוא זכר ליציאה משעבוד הטיט. לדרך זו הטיבול בכורך שהוא מעיקרא דדינא בזמן שבית המקדש קיים אינו לשם המרור בלבד אלא גם לשם המצה, להורות שהוציאנו מעבדות הטיט שהחרוסת זכר לו, ומטבלים את המרור להורות שעבדותנו היתה בטיט. לביאור הב"ח הטיבול בכורך בזמן הבית מתייחס לשני מרכיבי הכורך - המצה והמרור.

הרדב"ז יישב שבזמן שבית המקדש קיים היה מטביל בכורך את המצה והמרור בחרוסת, והטיבול מתייחס לשניהם. בשני אופנים ביאר מדוע הטיבול שבכורך מתייחס גם למצה, טעם אחד הוא "כי יש במצה רמז לשני דברים רמז לשעבוד שכן מנהג העבדים שמאכילין אותם לחם מצה כדי שלא יתעכל מהר ויאכלו ממנו מעט. ויש בו רמז ג"כ על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכיון שכן

שטיבול המצה והמרור בחרוסת הוא מצוה מדברי סופרים. לענ"ד אי משום הא לא איריא שטיבול הירק בא לעורר את התינוק ואין לקרותו מצוה.

לענ"ד יש לבאר את דברי הרמב"ם ששני הטיבולים הם הכרפס והכורך בזמן הבית, אלא שבזמן הבית טיבולו את הכורך ממש, ובזמן הזה מטבלים את המצה והמרור לחודייהו משום שבכורך שהוא עיקר דינם היו מטבלים בהם בחרוסת, ונותר הדין על כנו גם כאשר נאכלים בפני עצמם. ומה שאנו מטבלים את הכורך עצמו אין למנות כי מנהגא הוא.

כך יש לבאר גם את דברי הרדב"ז (שם) בביאורו הראשון שיישב את דעת הרמב"ם, וז"ל: "דהא כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ובזמן שבהמ"ק קיים היה אוכל אותם יחד דתרווייהו דאורייתא, ומצה זכר לחירות ומרור זכר לשעבוד על שם וימררו את חייהם בעבודה קשה. וכ"ת שבזמן שבהמ"ק קיים היה אוכל כל אחד לבדו ליתא, דהא מבואר בתלמוד שהיה כורכין יחד ועתה אנו כורכין אותם יחד זכר למקדש כהלל".

כך יש לבאר גם את מה שכתב המגיד משנה שמקור דברי הרמב"ם הוא מהגמרא פסחים (קטו, א): "והשתא דלא אתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן מברך אמצה לחודה ואכיל והדר מברך אמרור לחודיה ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי זכר למקדש כהלל". שהטיבול בזמן הזה נסמך על טיבול הכורך בזמן שבית המקדש היה קיים.

עוד ראיתי כי הרי"ץ גיאת הביא את דברי רב האי גאון שכתב: "מצה ומרור או מצה וחסא

לא יקשה כלל אפי' שיתחברו יחד". טעם נוסף הוא, אף אם אין במצה רמז לשעבוד החרושת היא רמז ל"תחת התפוח".

הפרי חדש (שם) יישב את שיטת הרמב"ם כמ"ש הרדב"ז בדרכו השניה שהטיבול במצה הוא זכר לתפוח, ועוד כתב שנלמד מקרא "על מצות ומרורים יאכלוהו אף על פי שמרור זכר לשעבוד". והקשה שמכורך אין ללמוד, מפני שהטיבול בכורך הוא בשביל המרור.

לקושיית הפר"ח שלדעת הרמב"ם ארבעה טיבולים הם, מצאנו שלושה יישובים.

בשו"ת דגל ראובן (שם) יישב ששני הטיבולים הם הטיבול בכרפס ובמצה בלבד, שהרי את המרור מטבילים משום קפא ואת הכורך משום מנהגא.

המהרי"ץ באגדתא דפסחא (שם) כתב ששני הטיבולים הם הטיבול במצה ובמרור שהם מצוה, כרפס לא חשיב שאינו ממצות טיבול וכורך לא חשיב שהוא לצאת ידי הספק.

לענ"ד יש לבאר את דברי הרמב"ם ששני הטיבולים הם הכרפס והכורך בזמן הבית, ובזמן הזה הכורך נאכל בנפרד ומטבילים את המצה והמרור לחודייהו משום שבכורך שהוא עיקר דינם היו מטבילים אותם בחרושת, ונותר הדין על כנו גם כאשר הם נאכלים בפני עצמם, ואת הטיבול בכורך בזמן הזה אין למנות, משום שמנהג הוא.

הטיבול בכורך מתייחס גם למצה, כפי שהובא לעיל מהב"ח והרדב"ז, ואין קושי לדעת הרמב"ם שהכורך נאכל בטיבול בחרושת ובהסיבה. לדעת הב"ח, מפני שתרי גווני

טיבול הם, והטיבול בכורך הוא גם לשם המצה שמטבילים אותה להורות שהוציאנו מעבדות הטיט שהחרושת זכר לו לחירות, ולכן יש גם להסב, ולדעת הרדב"ז, "כי יש במצה רמז לשני דברים רמז לשעבוד שכן מנהג העבדים שמאכילין אותם לחם מצה כדי שלא יתעכל מהר ויאכלו ממנו מעט. ויש בו רמז ג"כ על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכיון שכן לא יקשה כלל אפי' שיתחברו יחד" ולכן יש להסב במצה ולאוכלה בטיבול וכן בכורך מתייחס הטיבול גם למצה.

למעשה כתב מר"ן בבית יוסף (סימן תעה סעיף א) שנהגו כדעת הראב"ד שלא לטבול את המצה בחרושת.

ב. טיבול הכורך בחרושת

הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ח) הביא שלושה טיבולים מלבד טיבול הירק, במצה, במרור ובכורך, וז"ל: "בזמן הזה שאין שם קרבן אחר שמברך המוציא לחם חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטביל מצה בחרושת ואוכל, וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטביל מרור בחרושת ואוכל, ולא ישהה אותו בחרושת שמא יבטל טעמו, וזו מצוה מדברי סופרים, וחוזר וכורך מצה ומרור ומטביל בחרושת ואוכל בלא ברכה זכר למקדש". באשר לטיבול המצה בחרושת המנהג הרווח הוא דלא כרמב"ם כמשנת"ל. אולם באשר לטיבול הכורך נחלקו בזה המנהגים, עיין טור ושלחן ערוך (סימן תעה סעיף א) והחוננים עליהם. הבית יוסף (שם) כתב שנהגו כדעת הרמב"ם ואילו הרמ"א כתב שראה נוהגים כדעת אבי העזרי שאין מטבילים את הכורך. עיין משנה

יד). לכאורה דברי הט"ז צ"ב, שאם התינוק יודע שהטיבולים של מרור ושל כורך חד הם, אם כן יודע גם טעם הטיבול שהוא זכר לטיט ומה לו לשאול, וצ"ל שיודע שהמרור וכורך חד הם אך לא יודע טעם הדבר.

בשו"ת חזון עובדיה הביא יישוב נוסף בשם רש"י ולקט יושר ונראה שאינו להלכה ולכן לא הבאנוהו.

והנה הטעם לכך שהכורך נאכל בטיבול הוא שכך היה הלל הזקן עושה, כ"כ הריטב"א (סדר ההגדה, עמוד ג), הגהות מיימוניות (הלכות חמץ ומצה פרק ח אות ז), מרדכי (פסחים דף קטו), ספר המנהיג (הלכות פסח אות פג), המשנה ברורה (סימן תעה ס"ק יז) ועוד. כך ביאר דין זה המהר"ל (גבורות ה', פרק סג): "ויטביל הכריכה של מרור בחרושת. דודאי כיון דלהלל לא היה אוכל בזמן בית המקדש המצה והמרור אלא עם פסח והיה צריך לחרושת משום מרור, אם כן היה טובל הכריכה בחרושת, לכך יש לו לטבול בחרושת. אבל לא ראיתי נוהגין לטבול הכריכה בחרושת דכיון שהכריכה אינו רק זכר למקדש בלבד אין צריך לעשות בחרושת, דכל כך אין צריך ודי כשיעשה כריכה בלבד למצה ולמרור". לדידן יש לדון בכורך שמחד גיסא מסיבים וענין ההסיבה הוא חרות, ומאידך גיסא מטבילים וענין הטיבול הוא שעבוד זכר לטיט.

לעיל ביארנו את דין ההסבה והטיבול בכורך לדעת הרמב"ם. אמנם הרמב"ם ס"ל שמטבילים את המצה בחרושת ולדידו המצה עצמה נאכלת בטיבול ובהסיבה, ואין כל קושי שהכורך יאכל בטיבול ובהסיבה כפי שהמצה

ברורה (ס"ק יט) שהאחרונים הסכמו שהעיקר כדעת מר"ן שיש לטבול את הכורך ומ"מ היכי דנהוג נהוג. עיין בשו"ת חזון עובדיה (שם) שהביא את הדעות השונות בענין זה.

לדעת הרמ"א נחא ששני טיבולים הם בכרפס ובמרור. על מנהגנו קשה, ששני טיבולים מצינו שלושה לא מצינו, כן הקשה הראב"ה (סימן תקכה) הביא את דבריו הטור (שם), ועוד עיין בשו"ת חזון עובדיה.

כתב תלמיד הרשב"א (פסחים קטו, א ד"ה 'והדר אכיל') שקושיה זו "אינה קושיא כלל בעיני, שהתינוק שהוא אחר טבול ראשון מיד אינו יכול לומר הלילה הזה ג' פעמים, שהרי אינו יודע הוא שנטבול ג' פעמים אבל על השנים הוא מוכרח לשאול כן, מפני שהוא רואה שטבול קודם אכילה ועל כרחו יטבול פעם אחרת תוך המזון שכל מאכלם בטבול היה וזה ברור".

התשב"ץ (הגדה של פסח, אפיקומן) תירץ שכיון שאין הפסק בין המרור לכורך הוא כטיבול אחד. הט"ז (שם ס"ק ו) יישב שטיבול המרור והכורך חד הוא, וז"ל: "והי"א שמביא רמ"א היא דעת אבי עזרי בטור. וכ' הטור שרש"י והרא"ש הסכימו לטבולו בחרושת, וכן פסק הרש"ל וכן נהג מהר"ל מפראג. ואף שכתוב במנהגים וכ"כ רמ"א וכן ראיתי נוהגים דהיינו שלא לטבול הכריכה בחרושת, מ"מ כתב מו"ח שאין לנהוג כן, ע"כ נכון הדבר לטבול בחרושת גם הכריכה ומ"ש אבי עזרי דלא מצינו רק ב' טיבולים לא ג', וכ"כ רמ"א בסוף סי' תע"ו, י"ל דאלו שנים של חרושת הם נחשבים לאחד דאין עושין כן אלא משום ספיקא". וכ"כ המשנה ברורה (סימן תעו ס"ק

נאכלת בטיבול והסיבה. אולם לדידן שאין אנו מטבילים את המצה יש לעיין, שלכאורה יש בכורך כפילות שנאכל הוא בהסיבה משום שיש בו מצה, ונאכל בטיבול משום שיש בו מרור, ולכאורה הדברים סותרים אלו את אלו.

יש לבאר ענין זה לשיטות השונות שהתבאר בדין הסיבה בכורך. יש מקום לומר שהטיבול בכורך הוא משום קפא בלבד, וכ"כ האור זרוע (הלכות פסחים סימן רנו) ולכאורה על כרחנו יש לבאר כן לדעת הסוברים שאין להסב בכורך משום המרור, הלא הם שבלי הלקט (סימן ריח), תניא רבתי בפירוש ההגדה (דף נג, ב) והרוקח הלכות פסח (סימן רפג), שלשיטתם כשם שאין להסב בכורך משום המרור כך מסתבר שאין לטבל את הכורך משום שהטיבול שייך למרור. כך לכאורה יש לבאר גם לדעת ה"ר יחיאל בן הרא"ש הבי"ד הטור (סימן תעה סעיף א) ודרשות מהר"ח אור זרוע (סימן כ"א), שהסתפקו אם יש להסב בכורך בגלל המצה או אין להסב בו בגלל המרור.

כתב ספר המנהיג שיש להסב בכורך, וכן פסק מר"ן (סימן תעה סעיף א) וביאר שדין ההסיבה בכורך אינו משום דין כורך עצמו, אלא משום המצה שבכורך שלא נשתנתה משום היותה חלק מהכורך והרי היא מצה הצריכה הסיבה. לדרך זו קשה קושייתנו לעיל, ויש לומר שמסיבים בגלל המצה ומטבילים בגלל המרור וכ"כ הפרי חדש (ס"ק א) שהטיבול בכורך הוא בשביל המרור.

המהר"ל (שם) כתב שיש להסב משום הפסח שטפלים לגביו המצה והמרור, ולדרך זו לכאורה לא היה צריך להסב בכורך, ואעפ"כ

בענין הטיבול כתב המהר"ל: "ויטבל הכריכה של מרור בחרוסת. דודאי כיון דלהלל לא היה אוכל בזמן בית המקדש המצה והמרור אלא עם פסח והיה צריך לחרוסת משום מרור, אם כן היה טובל הכריכה בחרוסת לכך יש לו לטבל בחרוסת".

מר"ן בספר מגיד מישרים (פרשת צו מהדורא קמא) כתב שאין להסב בכורך. לדעה זו נראה שגם את המצה שבכורך נכון לאכול שלא בהסיבה, מפני שהכורך מרמז לכנסת ישראל שהיא בגלות "ואיך ייכיל לה בחירו". לדרכו כשם שאין להסב במצה כך יש לאוכלה בטיבול כשאוכלה יחד עם המרור.

עוד ביארנו שיש מקום לומר שההסיבה בכורך היא גם במרור. זאת משום שבסדרי הקערה השונים לא הובא הכורך כסימן בפני עצמו ורק בסדר הקערה לאריז"ל הובא הכורך בפני עצמו בנוסף למרור. ז"ל הבאר היטב (סימן תעג ס"ק ח): "ואח"כ תקח חזרת ותניח למטה מן המרור בקו האמצעי שהוא כנגד היסוד והוא כדי לעשות אח"כ כריכה עם החזרת". יש מקום לומר שהתמתק המרור בחיבורו למצה ולכן יש להסב בו. אולם יש לומר עוד שכשם שהתמתק המרור וגם העבדות יש בה מיתוק, כך לאידך גיסא יש מקום לטבל גם את המצה מפני שגם חרות המצה מקושרת היא לטובה עם העבדות.

וכדברי הרב זצ"ל בעולת ראייה (חלק ב עמוד רפט ד"ה 'כורך'): "המטרה התכליתית תבא רק עם הידיעה וההכרה ששני אלה הכחות אינם סותרים זא"כ"א מחוברים יחד, להמציא לעולם את החירות המעולה, שכבודה ועז

שיש במצה גם רמז לשעבוד וטעם נוסף כתב שהחרוסת היא גם זכר לתפוח.

הפר"ח (סימן תעה סעיף א) הקשה שלדעת הרמב"ם נמצאו ארבע טיבולים ולא שנים. בשו"ת דגל ראובן (ח"ג סימן כז) יישב ששני הטיבולים הם הטיבול בכרפס ובמצה בלבד שהרי את המרור מטבילים משום קפא ואת הכורך משום מנהגא. המהרי"ץ (אגדתא דפסחא) כתב ששני הטיבולים הם הטיבול במצה ובמרור שהם מצוה, כרפס לא חשיב שאינו ממצות טיבול וכורך לא חשיב שהוא לצאת ידי הספק. לענ"ד יש לבאר את דברי הרמב"ם ששני הטיבולים הם הכרפס והכורך, ובזמן הזה הכורך נאכל בנפרד ומטבילים את המצה והמרור לחודייהו משום שבעיקר דינם שהוא כורך היו מטבילים אותם בחרוסת.

באשר לטיבול הכורך נחלקו בזה המנהגים אם יש לטבלו בחרוסת. המשנה ברורה (ס"ק יט) כתב שהאחרונים הסכימו שהעיקר כדעת מר"ן שיש לטבל הכורך ומ"מ היכי דנהוג נהוג.

למנהג הרווח בכורך, יש לדון, שמחד גיסא מסיבים וההסיבה ענינה הוא חרות, ומאידך גיסא מטבילים והטיבול עניינו שעבוד זכר לטיט. דעת האו"ז שהטיבול הוא משום קפא בלבד. הפרי חדש כתב שהטיבול הוא ממצות טיבול אך נצרך למרור בלבד. ויש

לומר שהטיבול הוא גם למצה שבכורך כשם שההסיבה היא גם למרור שכשם שהתמתק המרור וגם העבדות יש בה מיתוק כך לאידך גיסא יש מקום לטבל גם את המצה כי גם חרות המצה מקושרת היא לטובה עם העבדות.

חמדתה איננו נגלה כ"א בהיות עליו אותה העטרה של העבדות הרוממה, עבדותו של מלך הכבוד, שהיא החירות הגמורה. ע"כ הצורה השלמה של החירות באה בהיותה נכרכת עם העבדות, שאז ימצא האדם בנפשו השלטון הגמור הראוי לבן חורין באמת, המושל ג"כ על הגדול שבכחות שהוא כח החירות עצמו". מסיבים אנו כבני חורין באכילת הכורך, וחירות זו נכרכת עם אכילת המרור וטיבולו בחרוסת זכר לטיט.

והנה יש להעיר שנחלקו כיצד כורכים. י"א שכורכים את המרור על המצה, כ"כ רבנו חננאל (פסחים קטו, א) "כריך ליה למרור אמצה", וכ"כ בסדר היום (על ההגדה): "ואח"כ נוטל מהמצה הג' של מצוה מעט ויכרוך אותה בתוך המרור ויטבול בחרוסת ויאכל זכר למקדש". ויש אומרים שכורכים את שני חלקי המצה וביניהם מרור. כן כתב בדרשות מהר"ח אור זרוע (סימן כא): "מצה צריכה הסיבה ומרור אין צריך הסיבה, וכשכורך מצה על המרור בזה יש להסתפק אם צריך הסיבה אגב מצה או אין צריך אגב מרור". לדעת הפרי חדש שהטיבול בחרוסת הוא למרור בלבד קשה לפי שיטה זו, שהרי בפועל מטבל את המצה בחרוסת. אך לאופן השני שהתבאר לעיל ניחא.

ג. סיכומם של דברים

דעת הרמב"ם היא שיש לטבל את המצה בחרוסת. נאמרו כמה ביאורים כיצד יחוברו יחדיו המצה שענינה חירות עם החרוסת שהיא זכר לטיט. הב"ח כתב שטיבול המצה בא להורות שהוציאנו מעבדות הטיט שהחרוסת זכר לו. הרדב"ז (ח"ה סימן אלף תרצב) יישב

מהנעשה בישיבה

זכינו ואת זמן אלול בישיבה פתחו כתשעים תלמידי שיעור א'. השיעור הגדול ביותר בתולדות הישיבה. זכינו ויישבתנו הק' מונה כיום כ 800 תלמידים, מתוכם כ 400 אברכים, כן ירבו.

בימים אלו, עם התחדשות הלחימה, מגויסים כמאה תלמידים מהישיבה לשירות סדיר, ורבים נוספים זוכים לשרת במילואים. בית המדרש מלא וגדוש בקולות לימוד התורה.

גבמוצאי שמחת תורה, עם סיום שנה לפריצת המלחמה, נערכו ההקפות השניות בהשתתפות אלפים רבים. ההקפה השניה הוקדשה למשפחות הקדושים שהתעלו לישיבה של מעלה. עשרות משפחות התקבצו ליד הבמה שם נשא דברים מרגשים מו"ר ראש הישיבה, הרב עמיאל שליט"א. לאחר מכן הושרו שירי רגש מיוחדים ומעוררים, כשהמשפחות היקרות מכובדות בנשיאת ספרי התורה.

הכנס "חיי עולם" המושך אליו אלפי לומדים נערך ביום שני, ב' ניסן בישיבה. בכנס הענק נשמעו שיעורים מרבותינו שבישיבה ושמחוצה לה, בהלכה ובאגדה, כאשר כל הישיבה גדושה ומלאה באנשים שכל חפצם הוא להטעין מצברים לקראת חג הפסח הקרב ובא.

ו בשעה טובה, קבוצת האברכים הלומדת עם הרב יעקב מורלי את ההלכות הנדרשות לדיינים, סיימה את חלק "חושן משפט" והתחילה במרץ בהצטרפות לומדים חדשים את "אבן העזר".

ז בסוף זמן קיץ, נערך בישיבה סיום מסכת קידושין שנלמדה בישיבה, על ידי רבים מתלמידיה.

ח לאחרונה נערך בישיבה סיום ש"ס בבלי שנלמד בעיון על ידי האברך צבי אריה אוריאל, בסיום השתתפו מו"ר הרב עמיאל והרב צבי טאו שליט"א.

בחוסן ישועות יצאו הספרים:

מהנעשה בחוסן ישועות

ה בע"ה מיד אחרי פסח יצא לאור חלק חדש (כרך ג) מהשו"ת שחר אורך מאת הרב אליהו אריאל אדרי.

ו בנוסף, ספר חדש נוסף מתוכנן לצאת אחרי פסח: עלי שיח ב - שיעורי הרב אליהו בזק על שיחות הרב צבי יהודה לחומשים ויקרא, במדבר ודברים.

ז התחלנו שיתוף פעולה עם ספריית חוה ואנו זוכים להיות שותפים בהוצאת שיחות רבינו הרב צבי יהודה זצ"ל. בע"ה אחרי פסח אמור לצאת ספר חדש שיחות הרב צבי יהודה על אורות התשובה חלק ב (המשך לחלק א שזכינו להוציא לאור בחודש תמוז בשנה שעברה).

ח בשעה טובה משפחת רענן הוציאה חלק חדש של צמח צבי - אגרות רבינו הרב צבי יהודה זצ"ל מהשנים תר"פ-תרפ"א. ניתן להשיג את הספר באתר חוסן ישועות.

ט אנו משתדלים לעבוד במרץ על עוד ספרים רבים של רבותינו, ובע"ה נזכה להגדיל תורה ולאדירה.

המעוניינים להיות שותפים בהוצאת הספרים יכולים לפנות לאורי רוזן - 052-3694510.
לרכישות: עמיחי משילקר - 050-7876239.

חוסן ישועות נמצאת ברוך ד' בתנופה גדולה ואנו עסוקים כל העת בהמשך בירור והוצאת דברי רבותינו לאור.

א חדשים: אש תמיד - הרב מרדכי שטרנברג, שיעורי הרב מרדכי - פסח, לנתיבי הנצח - הרב עודד ולנסקי, אוהבי שמו ישכנו בה - הרב צבי ישראל טאו, שערי אמונה על מאמר שני בכוזרי - הרב אליהו בזק, שיחות הרב צבי יהודה על אורות התשובה א, לאמונת עתנו יז על התפילה - הרב צבי ישראל טאו, אל חי בקרבכם על מאמר ראשון בכוזרי - הרב אברהם יהושע צוקרמן.

ב השנה, תשפ"ה, לקראת האזכרה של מו"ר רה"י הרב מרדכי שטרנברג זצ"ל יצא ספר נוסף בסדרת שיעורי הרב מרדכי, שיעורים על בבא מציעא, וב"ה אנו עובדים כבר על הספר הבא.

ג באדר יצא ספרו הראשון של הרב יעקב יהודה לבנון, עלה רש - על הלכות מלכים ומלחמותיהם.

ד במהלך החודש יצא ספר חדש לפסח, לחירות עולם - שיעורי מו"ר הרב צבי ישראל טאו על כל מאמרי הראיה לפסח. זהו הכרך השמיני בסדרת "עין בעין יראו" על המועדים.

ממעיינות ההר

עלון בוגרי
ישיבת הר המור

חוס
ישועות
ע"ש לוי יצחק רחמי"ל
שע"י ישיבת הר המור

ממעיינות ההר

עלון בוגרי
ישיבת הר המור

"ממעיינות ההר" ת.ד. 16230 ירושלים 91162
דוא"ל: mmhahar@gmail.com
לשינוי כתובת המשלוח של "ממעיינות ההר",
נא להתקשר למשרדי הישיבה 02-6424242

ישיבת הר המור ירושלים